

УДК811.133.Г367.622

ЩОДО ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ВЖИВАННЯ ОЗНАЧЕНОГО АРТИКЛЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

Ольга Марусик

*Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
(вул. І. Франка, 24, м. Дрогобич, 82100)*

Проаналізовано анафоричне вживання означеного артикля та запропоновано
правила на засвоєння цього граматичного матеріалу.

Ключові слова: означений артикль, анафора, корелят, антецедент, асоціативна
анафора, комплекс вправ.

Інтерес дослідників до проблем, пов'язаних з навчанням уживання означеного артикля, пояснюють кількома причинами. По-перше, за статистичними даними частотність цього граматичного явища перевищує частотність уживання неозначеного артикля. Дослідження засвідчують, зокрема, те, що значна частина іменників, які згадано у тексті вперше, супроводжуються означеним артиклем. Більшу частину цих випадків становить анафоричне вживання артикля. По-друге, практика роботи у школі й вищому навчальному закладі свідчить про те, що помилки у вживанні артикля залишаються одними з найбільш частотних і систематичних у мовленні як учнів, так і студентів. По-третє, незважаючи на велику кількість праць у цій галузі, ще досі не розроблено загальноприйнятої методики навчання цього граматичного явища. Існують різні лінгвістичні теорії артикля, кожна з яких по-своєму інтерпретована методикою. Багатоманітність поглядів на артикль визначена, головню, багатоаспектністю та поліфункціональністю артикля. Останнім часом велику зацікавленість методистів викликає роль артикля, зокрема означеного, у забезпеченні зв'язності тексту й з огляду на це виконання ним анафоричної та катафоричної функцій. Аналіз анафоричного вживання артикля у зв'язку з такими явищами, як повторна номінація об'єктів у тексті, виникнення асоціативних зв'язків на синтагматичному рівні дає змогу виробити конкретні методичні рекомендації для навчання означеного артикля французької мови.

Анафоричне вживання іменника з означеним артиклем привертає увагу як лінгвістів, так і методистів. У працях Є. Андрєєвої, О. Барабаш, О. Спірідонової, Г. Кляйбера, Маріон Пеше розглянуто структуру анафори, її роль у побудові тексту і запропоновано підходи до навчання цього граматичного явища.

Наша мета – дослідити анафоричне вживання означеного артикля та розробити на цій підставі комплекс вправ, спрямованих на навчання вживання означеного артикля в анафоричній функції для студентів першого–другого курсів.

Протягом тривалого часу лінгвісти ігнорували проблеми, пов'язані з семантикою артикля. Багато з них заперечувало наявність в артикля семантики та виконання ним

семантичних функцій. Вивчення артикля з позиції граматики тексту змінило погляд на це граматичне явище. З погляду теорії тексту категорія означеності / неозначеності, притаманна французькому артиклю, обслуговує не речення-конструкт, а речення-висловлювання (якщо воно обмежене одним реченням) або текст і, отже, є категорією тексту, а не речення. Розглядаючи вживання артикля з погляду організації тексту, Г. Вайнрих [3, с. 15] характеризує неозначений артикль як сигнал, що спрямовує увагу слухача/читача на інформацію, що йде після нього, а означений артикль як сигнал, що відсилає адресата мовлення до попередньої інформації. Деякі лінгвісти вважають текстові функції артикля (анафоричну, катафоричну та ін.) семантичними, а не структурними [1, с. 265].

Отже, значенням текстової означеності об'єднані такі текстові функції: катафорична (індивідуалізувальна ознака виражена у мовному контексті праворуч від іменника) і анафорична (індивідуалізувальна ознака виражена у мовному контексті ліворуч від іменника). Анафоричне вживання означеного артикля в тексті пов'язане зі структурною неоднорідністю антецедента. Антецедентом може бути як слово, так і висловлювання і навіть ширший контекст. З огляду на це розрізняють точну, опосередковану та асоціативну анафору [1, с. 267]. Антецедент, виражений іменником, може мати ту саму денотативну співвіднесеність, що й корелювальне слово. У цьому випадку він може бути виражений власною назвою, тим самим іменником, іншим іменником. Отже, анафора може бути точною, якщо повторюється той самий іменник, наприклад: **J'ai vu remonter un homme...lorsque l'homme put répondre, il répondit (A. de Saint-Exupéry)**. Анафору називають опосередкованою, якщо вона утворена заміною референта синонімом чи гіперонімом, наприклад: **Comme il méditait de la sorte, il vit un petit chacal assis à ses pieds. L'animal semblait lire dans la pensée de l'abbé (A. France)**.

Асоціативна анафора ґрунтується на асоціативних зв'язках референта іменника з поняттями, введеними у текст раніше. Завдання комунікації потребують відобразити в процесі спілкування об'єктивні зв'язки одного об'єкта з іншими. Логіко-психологічною базою асоціативної анафори є здатність мислення до створення різних асоціативних зв'язків. Асоціація – це зв'язок між елементами мисленнєвого процесу (відчуттями, сприйняттями, ідеями), який полягає в тому, що поява в певних умовах одного елемента зумовлює появу іншого або декількох елементів.

Г. Кляйбер називає такі характерні риси асоціативної анафори: 1) вона вводить новий референт, 2) вона представляє новий референт як відомий, 3) вона відсилає до іншої одиниці, зазначеної в тексті, 4) зв'язок між антецедентом і новою одиницею не тільки дискурсивний або контекстуальний, а й зумовлений попередніми знаннями про предмет. Саме це визначає вживання означеного артикля і зв'язність тексту [6, с. 268].

Наприклад:

Nous entrâmes dans un village. L'église était située sur une hauteur.

Les policiers inspectèrent la voiture. Les roues étaient pleines de boue.

Г. Кляйбер наголошує, що зв'язок між **stylo** і **plume**, **village** і **église**, **tilleul** і **tronc** визначається не в тексті, а на рівні стереотипних асоціацій. Він виділяє чотири типи відомих стереотипних зв'язків між першим (наприклад: **village/voiture**) і другим членом (наприклад: **l'église/les roues**), що утворюють анафору. До них належать:

1) метонімічний зв'язок між частиною і цілим (**Il s'abrita sous un vieux tilleul.**

- Le tronc était tout craqueté. Paul aime sa voiture parce que les sièges sont confortables.** – Відомо, що липа має стовбур, а машина, зазвичай, має сидіння);
- 2) локативний зв'язок, за якого поняття місця покриває весь простір (матеріальний або абстрактний) у якому перебуває предмет (**Nous entrâmes dans un village. L'église était sur une hauteur.** – Зазвичай у селі є церква) [6, р. 296];
- 3) актантний зв'язок між присудком і його актантом (**Paul coupa le pain et posa le couteau** – антецедентом є предикат, анафорою – його актант: ніж ріже хліб) [6, р. 317];
- 4) функціональний зв'язок, за посередництвом якого одна з двох одиниць виконує певні функції стосовно іншої (**Paul s'est inscrit dans le club de foot. Le président lui a fait signer une licence pour deux ans** – у цьому випадку функція президента полягає у керівництві клубом).

У всіх цих випадках треба виділити значення лексичної стереотипії, що зумовлює вживання означеного артикля. Вживання означеного артикля у значенні асоціативної анафори є ознакою стереотипічних зв'язків між двома іменниками у текстовому контексті. Отже, цей тип семантичного зв'язку – асоціативний зв'язок – сприяє зв'язності тексту. Артикль, що виконує цю функцію, може полегшити розуміння тексту, написаного іноземною мовою.

Навчання студентів анафоричного вживання означеного артикля повинно охоплювати навчання вживання означеного артикля зі значенням повної, опосередкованої та асоціативної анафори. Воно передбачає формування: а) умінь ідентифікувати анафору (повну, опосередковану, асоціативну) в комунікативній ситуації та контексті, б) умінь вибрати форму артикля для вираження анафори з урахуванням морфологічних та синтаксичних чинників. Відповідно, розроблений нами комплекс вправ має два блоки вправ. Перший блок об'єднує мовні вправи, спрямовані на навчання ідентифікації випадків анафоричного вживання означеного артикля в ситуації та контексті й аналіз типу анафори та стереотипних асоціативних зв'язків. Другий блок вправ спрямований на навчання застосування отриманих знань у комунікативній практиці. Він передбачає умовно-комунікативні та комунікативні вправи.

Перед виконанням вправ студентам подають теоретичні знання, щоб сформувати загальне уявлення про анафору (повну, часткову та асоціативну) та анафоричну функцію означеного артикля у французькій мові.

Оскільки важливим етапом навчання є спостереження й аналіз уживання означеного артикля в анафоричній функції у широкому текстовому матеріалі, то розроблені нами мовні вправи ґрунтуються на роботі з текстами різного рівня складності.

Блок 1. Мовні вправи.

- Випишіть із тексту фрази, які містять анафоричне вживання іменника з означеним артиклем, проаналізуйте анафоричні зв'язки між корелятом і антецедентом.
- Підкресліть у тексті однією лінією точну анафору, двома – опосередковану, трьома – асоціативну анафору, виражені іменником з артиклем.
- Підкресліть однією лінією іменники, що означають предмети, які є невід'ємною частиною ситуації, а двома – нові елементи ситуації.
- Випишіть із тексту всі варіанти номінацій головного героя. Простежте, чи змінюється артикль у зв'язку зі зміною номінації.

- Знайдіть у тексті іменники, що означають частину предмета (предметів), і поясніть уживання відповідних детермінативів.
- Знайдіть у тексті приклади локативних стереотипних зв'язків, переданих за допомогою означеного артикля.
- Назвіть у тексті іменники, між якими існують функціональні зв'язки, виражені за допомогою означеного артикля.
- Скажіть, між якими іменниками в тексті існують актантні зв'язки, виражені за допомогою означеного артикля.
- Назвіть іменники, які могли б утворити опосередковану анафору зі словами **un chien, un saule, une marguerite, la fourchette et le couteau, un bouquin, du porc, des chaussures etc.** Поясніть свій вибір.
- Назвіть іменники, які могли б утворити асоціативну анафору зі словами **un visage, un corps, une robe, une école, une Université, une maison, un parc, un potager, une salle d'études etc.** Поясніть свій вибір.
- У цій вправі переплутано пояснення уживання артикля. Знайдіть пояснення зазначених випадків уживання артикля.

Для прикладу наведемо два уривки з новели “**Le père Milon**” Гі де Мопассана, у яких студентам пропонуємо знайти анафору та її антецедент, виражені іменником з артиклем, визначити її вид, а також тип асоціативних зв'язків у випадку асоціативної анафори і пояснити вживання артикля.

Текст 1.

Les fermes normandes semées par la plaine semblent de loin, de petits bois, enfermées dans leur ceinture de hêtres élancés. De près, quand on ouvre la barrière vermoulue, on croit voir un jardin géant.

Il est midi. La famille dîne à l'ombre du poirier planté devant la porte: le père, la mère, les quatre enfants, les deux servantes et les trois valets. On ne parle guère. On mange la soupe, puis on découvre le plat de fricot plein de pommes de terre au lard.

De temps en temps, une servante se lève et va remplir au cellier la cruche au cidre.

L'homme, un grand gars de quarante ans, contemple, contre sa maison, une vigne, restée nue et courant, tordue comme un serpent, sous les volets, tout le long du mur.

Il dit enfin: “La vigne au père bourgonne de bonne heure c't année. P't-être qu'a donnera”. La femme aussi se retourne et regarde, sans dire un mot.

(Guï de Maupassant) Очевидно, що вживання означеного артикля у серіях іменників

la ferme normande – la famille – le père – la mère – les quatre enfants – les deux servantes – les trois valets;

dîner – la soupe – le plat de fricot – la cruche au cidre;

la ferme normande – la porte – le cellier – sa maison – les volets – le mur пояснюється наявністю асоціативних метонімічних зв'язків з антецедентом. Ідеться про одну з нормандських ферм, де проживає сім'я, що складається не тільки з батьків і дітей, а й слуг (усі обідають разом за одним столом). На фермі є будинок з підвалом, віконницями, дверима. Згадується стіна, біля якої сидять селяни. Всі ці реалії, тісно пов'язані з поняттям “ферма”, оформлені в тексті означеним артиклем.

Серії **le père – l'homme; la mère – la femme** є прикладом так званої опосередкованої анафори, коли один денотат оформлено різними іменниками, батько-чоловік, мати-жінка.

Текст 2

L'homme (le père Milon) mit l'oreille à terre pour s'assurer qu'un seul cavalier s'approchait, puis il s'apprêta.

Le hulan arrivait au grand trot, rapportant des dépêches. Il allait, l'oeil en éveil, l'oreille tendue. Dès qu'il ne fut plus qu'à dix pas, le père Milon se traîna au travers de la route en gémissant: "Hilfe ! Hilfe ! A l'aide ! A l'aide!" Le cavalier s'arrêta, reconnu un Allemand démonté, le crut blessé, descendit de cheval, s'approcha sans soupçonner rien, et, comme il se penchait sur l'inconnu, il reçut au milieu du ventre la longue lame courbée du sabre. ... Alors le Normand ... se releva, et, pour son plaisir, coupa la gorge du cadavre.

(Gui de Maupassant) Наведений уривок містить різні номінації головного героя автором (**l'homme le père Milon – le Normand**), убитого ним вершника (un cavalier – le hulan – le cavalier – le cadavre) та головного героя у сприйнятті вершника (un Allemand – l'inconnu). Уживання означеного артикля пояснюють необхідністю оформлення опосередкованої анафори. Слід привернути увагу студентів до стереотипного метонімічного зв'язку між іменниками (**le cavalier le ventre**), саме його наявність зумовлює вживання означеного артикля перед іменником **ventre**.

Блок 2

А. Умовно-комунікативні вправи

- Напишіть запропоновані французькі речення у логічному порядку так, щоб у них було виправдане анафоричне вживання іменника з означеним артиклем.
- Назвіть форми артикля, які треба вжити перед іменниками в таких фразах українською мовою і поясніть ваш вибір.
- Напишіть артиклі перед підкресленими іменниками в тексті українською мовою і поясніть ваш вибір.
- Назвіть іменники до теми, яку вивчають, наприклад, **Un portrait, Le corps humain** та ін., між якими існують стереотипні метонімічні зв'язки, і складіть з ними висловлювання. Поясніть вибір артикля. Перевірте висловлювання з урахуванням морфологічних і синтаксичних чинників.
- Назвіть іменники до теми, що вивчають, наприклад, **Un paysage, Une ville, Un village** та ін., які можуть мати локативний зв'язок, і складіть з ними висловлювання так, щоб вони утворили асоціативну анафору. Поясніть вибір артикля.
- Назвіть іменники, які можуть бути об'єднані з антецедентом актантним зв'язком, і складіть з ними висловлювання (наприклад, **dessiner – le crayon, peindre – le pinceau, écrire – le stylo, bêcher – la bêche**) так, щоб вони утворили асоціативну анафору.
- Назвіть іменники, які можуть бути об'єднані функціональними зв'язками (наприклад, **l'Université – le recteur, une usine – le directeur**), і складіть з ними висловлювання так, щоб вони утворили асоціативну анафору.
- Перекажіть прочитаний текст з відтворенням ужитих у тексті анафор.
- З опорою на прочитаний текст опишіть свою кімнату, свою кухню, свого найліпшого друга, свою вулицю, місто тощо з використанням анафоричного вживання артикля.

Б. Комуникативні вправи

Опишіть свій квартал, будинок у селі, центр міста, улюблене кафе, сім'ю друга.

Схарактеризуйте героїв фільму, тексту. Розкажіть, де ви були (вчора, під час канікул). Розкажіть, як ви працювали (у бібліотеці, в саду, вдома). Скажіть, що ви зробили б у ситуації ...

Уважаємо, що виконання подібних вправ допомагає студентам оволодіти навичками анафоричного вживання іменника з означеним артиклем у разі оформлення внутрішнього змісту речення і включення його у відношення між реченнями, що утворюють текст. Їхнє виконання сприяє підвищенню граматичної правильності мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Андреева Е. В.* О значениях и функциях артиклей LE, LA, LES в современном французском языке. Кн. Исследования по языкознанию / Е. В. Андреева. – СПб. : Изд-во С.-Петербургского университета, 2001. – С. 264–276.
2. *Барабаш Е. В.* Анафорическое и катафорическое употребление определенного артикля (на материале английского языка) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. фил. наук / Барабаш Е. В. – М., 1981. – 22 с.
3. *Вайнрих Х.* Текстовая функция французского артикля / Х. Вайнрих // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. VIII. Лингвистика текста. – М., 1978.
4. *Гез Н. И.* Методика обучения иностранным языкам в средней школе / Н. И. Гез, М. В. Ляховицкий, А. А. Миролюбов. – М. : Высшая школа, 1982. – 373 с.
5. *Спиридонова О. В.* Обучение студентов языкового вуза артиклю во французском языке: функционально-парадигматический подход : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук : 13.00.02 / Спиридонова О. В. – Нижний Новгород, 2009. – 23 с.
6. *Kleiber G.* L'anaphore associative / Kleiber G. – Paris : PUF, 2001. – 300 p.
7. *Maupassant G.* Contes et nouvelles / Maupassant G. – Paris : Albin Michel, 1977. – 368 p.
8. *Pescheux M.* Le feuilletton de V anaphorisation / Pescheux M. – Режим доступу: nl/3: www.revue-texto.net.

Стаття надійшла до редколегії 10.02.2011

Прийнята до друку 23.03.2011

TO THE PROBLEMS OF TEACHING OF THE USE OF DEFINITE ARTICLE IN THE FRENCH LANGUAGE

Olha Marusyk

*The Ivan Franko State Pedagogical University in Drohobych
(24, I. Franko St., Drohobych, 82100)*

The article analyzes the anaphoric use of definite article and exercises on grammar learning material are offered.

Key words: definite article, anaphora, correlate, antecedent, associative anaphora, a complex exercise.

К ПРОБЛЕМЕ ОБУЧЕНИЯ УПОТРЕБЛЕНИЯ ОПРЕДЕЛЕННОГО Артикля французского языка

Ольга Марусык

*Дрогобыцкий государственный педагогический университет имени Ивана Франко
(ул. И. Франко, 24, г. Дрогобыч, 82100)*

Проанализировано анафоричное употребление определенного артикля и предложено упражнения на усвоение этого грамматического материала.

Ключевые слова: определенный артикль, анафора, коррелят, антецедент, ассоциативная анафора, комплекс упражнений.